

**PATRIARH AL FILOLOGILOR ROMÂNI
(1914-2014)**

Abstract. On January 30, 2014 Gavril Istrate, professor, PhD from „Al. I. Cuza” university, passed away leaving a huge gap in linguistic and literary world on both banks of the Prut. He died several weeks before he would have turned one hundred years. During his long activity, the teacher and the scholar, Gavril Istrate was actively involved in the life of the institution he served with devotion and skill for more than 40 years. He was for 19 years the Dean of Philology Department, for 20 years the head of Romanian Language Chair of the same department and for a while he also worked as the director of the Institute of Linguistics, Literary History and Folklore from Iasi. His scientific work that consists of 11 books and over 700 articles and studies made him an original and competent researcher in key areas of philology, literary Romanian language, and dialectology, history of linguistics and of Romanian culture. He advised more than 30 doctoral theses. He loved Bessarabia since his childhood. His Model will live in the minds and hearts of all who knew him.

Keywords: literary language.

La 30 ianuarie a.c. a plecat pentru totdeauna dintre noi **Gavril Istrate**, prof. univ. dr. doc., la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, lăsând un gol imens în lumea lingvistică și literară de pe ambele maluri ale Prutului. Decanul de vârstă al filologilor din România, om de cultură de o rară frumusețe sufletească, sinceritate, sociabilitate, inteligență, generozitate; mare patriot, fidel prieten al Basarabiei, la 23 februarie ar fi împlinit 100 de ani, dar voia Celui de Sus a fost alta.

S-a născut la 23 februarie 1914 în satul Nepos, comuna Fedru, județul Bistrița-Năsăud într-o familie de țărani care au avut dragoste de carte. Întrebat care îi este obârșia, a spus că este ardelean prin naștere, moldovean prin adopție, ca specialist format la Iași – oraș de care a rămas legat toată viața. După absolvirea renumitului liceu din Năsăud, unde au învățat nu numai marii scriitori români Coșbuc și Rebreanu, ci și mulți filologi și lingviști cunoscuți nu numai în țară, ci și peste hotarele ei (Nicolae Drăganu, Sever Pop, Vasile Scurtu,

Grigore Silași, Romulus Ionașcu etc.), la îndemnul profesorului de liceu Aurel Șorobetea, care i-a spus că literatura română nu poate fi studiată în altă parte mai temeinic decât la Iași, visul lui se transformă în realitate. În toamna anului 1933 devine student la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității ieșene, avându-i ca dascăli pe eminenții profesori Garabet Ibrăileanu, Iorgu Iordan, George Călinescu etc.

Deoarece admiratorul lui G. Ibrăileanu n-a putut să asculte în întregime cursurile preferatului profesor, care era bolnav (în 1936 a decedat), tânărul studios și pasionat de literatură și istoria literaturii a fost nevoit să accepte alt domeniu al filologiei române, în special cel de lingvistică română, cultivat cu o deosebită pasiune de prof. I. Iordan, devenit atunci prin lucrarea sa *Introducere în studiul limbilor romanice. Evoluția și starea actuală a lingvisticii romanice* (1932) – tradusă în engleză în 1937 – una din forțele științifice din țară. Frecventând cursurile și seminarele prof. Iordan, studentul Istrate a însușit temeinic ideile dascălului său, promotorul unei noi direcții în cadrul școlii Philippide, caracterizată prin cercetarea aspectelor actuale ale limbii române, în special a faptelor de stil. Tânărul Istrate a fost unul din primii studenți care a acceptat să urmeze această direcție de cercetare. La propunerea prof. Iordan a început să adune pe fișe materiale pentru o lucrare de stilistică, care n-a fost finalizată. Abia după terminarea războiului, când a fost lăsat la vatră, au fost publicate unele fragmente.

După terminarea Universității, când și-a susținut cu brio examenul de licență în fața comisiei formată din profesorii Iorgu Iordan, Octav Botez și George Călinescu, înainte de a trece examenul de capacitate, a funcționat ca profesor secundar la Liceul Național din Iași, la Seminarul „Veniamin Costache” și la Liceul „M. Kogălniceanu”.

În 1942 este numit prin concurs bibliotecar la Institutul de Filologie, iar în 1945 – asistent la Catedra de filologie romanică, de unde a fost transferat mai târziu pe post similar la Catedra de limbă română. La 27 iunie 1949 susține cu succes teza de doctorat asupra limbii lui George Coșbuc. În octombrie a aceluiași an ocupă postul de conferențiar la Catedra de limba română și dialectele ei. Peste un an este numit decan, funcție pe care o deține, fără întreruperi 18 ani (până în 1968).

În 1949, s-a creat Filiala din Iași a Academiei, în cadrul căreia s-a constituit și un mic nucleu de lingviști, unde au fost încadrați G. Ivănescu și de la facultate G. Istrate. Cu timpul colectivul a crescut, fiind completat cu tineri specialiști. În vara anului viitor, cu sprijinul Universității, dl decan a inițiat cercetările dialectale în Moldova, fără îndoială, era un început foarte modest.

G. Istrate a făcut parte din colectivul redacțional al publicațiilor ieșene *Studii și cercetări științifice* cu titlul de mai târziu *Anuar de lingvistică, istorie literară și folclor, Cum vorbim, Analele Universității „Al. I. Cuza”*, precum și al revistei *Cronica*. Între anii 1962 și 1966 a fost primul președinte al Comitetului Regional pentru Cultură și Artă și primul secretar al Filialei Iași al Centrului de științe istorice și filologice, al Societății de științe filologice din Iași, membru al Senatului universității, profesor, consultant, conducător de doctorat etc.

Am enumerat aici doar unele din multiplele responsabilități pe care le-a onorat zelosul profesor, pentru a se vedea cât de gravă era lipsa de cadre, formate în acea perioadă vitregă (de după război). Domnia Sa era pus în situația de a îndeplini de cele mai multe ori de unul singur toate aceste obligații, în dauna activității științifice. N-a regretat însă de timpul măcinat cu muncile administrative. În îndelungata-i activitate l-a preocupat mereu problema pregătirii cadrelor tinere. Zecilor generații de studenți (printre ei și mulți basarabeni), care i-au audiat cursurile, le-a insuflat o dragoste nețărmurită pentru limba maternă, s-a străduit să pună în evidență rădăcinile ei cele mai îndepărtate, pe care le-a văzut în limba vie așa cum s-a rostit ea în toate regiunile țării de-a lungul timpului. Sub îndrumarea eruditului profesor peste 30 de absolvenți și-au susținut tezele de doctorat, mulți dintre ei au devenit ulterior profesori și cercetători de prestigiu, precum: N. A. Ursu, Ecaterina și Al. Teodorescu, Vasile Arvinte, Ilie Dan, Vasile Țâra, Stelian Dumistrăcel, Dumitru Irimia, Petru Zugun, Ariton Vraciu și alții.

La fel ca și predecesorii săi pe care i-a urmat, cărturarul ieșean a îmbrățișat domenii variate de cercetare: lexicografie și lexicologie, fonetică și ortografie, derivare și gramatică, dialectologie și geografie lingvistică, onomastică și gramatică istorică, stilistică și cultivare a limbii, romanistică și lingvistică generală, literatură și folclor, textologie, istorie a lingvisticii și culturii naționale. Însă cele mai adânci brazde au fost trase în domeniul istoriei limbii române literare de la apariție – secolul al XVI-lea – până în epoca actuală. Opera sa cuprinde pe lângă cele peste 700 de studii și articole, volumele: *Limba română literară* (1970), *Originea limbii române literare* (1981), *Studii eminesciene* (1987), *Transilvania în opera lui Sadoveanu* (1999), *George Coșbuc în ultimii 50 de ani* (2001), *Crăciunul de altă dată* (2007) și *Studii de portrete*, apărute în șase tomuri (între 2001 și 2010).

Toate aceste volume au devenit lucrări de referință ce au adus contribuții serioase în probleme ca: originea limbii române literare; limba română literară și textele rotacizate; caracterul regional al textelor noastre vechi; când și unde s-a format limba română literară; limba literară și poezia populară; fenomenele specifice ale limbii române literare în prima jumătate a secolului al XIX-lea; rolul marilor scriitori și al oamenilor de cultură în făurirea limbii literare.

Prof. G. Istrate a cunoscut foarte bine literatura veche, monumentele pe care se sprijină limba română literară, dovadă sunt studiile despre *Psaltirea Scheiană*, *Biblia* lui Samuil Micu, dar și despre operele lui Ion Neculce, Dimitrie Cantemir, Mihail Kogălniceanu, Constantin Negruzzi, B. P. Hasdeu, Vasile Alecsandri, M. Eminescu, Ion Creangă și alții, având un cult deosebit pentru creația lui Mihail Sadoveanu.

Pornind de la afirmațiile înaintașilor ieșeni referitoare la originea limbii române literare (Al. Philippide, G. Ibrăileanu, I. Iordan), G. Istrate consideră că epoca în care se pun bazele limbii literare este secolul al XVI-lea, dar spre deosebire de alți specialiști, susține că la baza limbii literare stă nu limba vorbită între Târgoviște și Brașov, ci limba din sudul Ardealului, cu influențe puternice ale celei din Crișana și din Banat. În sprijinul tezei sunt invocate mai multe fapte, printre care tradiția culturală din această regiune și argumentul lingvistic că aici se suprapun ariile celor mai caracteristice particularități ale cărților tipărite

de Coresi. La dezvoltarea limbii literare au contribuit de asemenea graiurile românești din diferite regiuni, literatura religioasă și istorică din secolul al XVII-lea, marii clasici ai literaturii noastre de la sfârșitul veacului XIX, în frunte cu Eminescu, Creangă, Caragiale și mai departe, până în vremea noastră, la Sadoveanu, Goga, Arghezi, Blaga, Călinescu, M. Preda etc. În sfârșit, limba literară s-a format și s-a desăvârșit într-o perioadă istorică lungă, întocmai ca și poporul care a creat-o, cu contribuția eforturilor permanente ale tuturor cărturarilor din cele trei provincii istorice românești – Transilvania, Moldova și Muntenia.

În urma analizei minuțioase a limbii și stilului unui anumit scriitor, neobositul savant reușește să selecteze și să surprindă din noianul de fapte elementele de limbă înnoitoare ale unei epoci, stabilind etapele de creație ale condeierului dat. Cercetând cu multă dăruire și dragoste variantele poeziei lui Coșbuc, el distinge trei perioade în activitatea acestuia: perioada traducerilor, în care poetul încă nu-și găsisese calea de creație; perioada poeziei originale, în care păstrează adesea elementul original cu ajutorul căruia subliniază proveniența dintr-un anumit mediu a eroilor săi și perioada marilor creații, în care de acum renunță la regionalisme.

În substanțialul studiu consacrat lui Eminescu G. Istrate conturează o imagine completă a limbii scriitorului. Prin analize detaliate el evidențiază atât influențele înaintașilor (în special ale lui Alecsandri și Bolintineanu), ale limbii populare și vechi asupra limbii poetului, cât și locul elementelor ardelenesti, ecourile latiniste în opera marelui poet. Examinarea manuscriselor, variantelor și postumelor i-a permis să pătrundă în laboratorul eminescian, să descopere multe pietre prețioase și să le compare cu cele mai reușite realizări din antume. Urmând atent difuzarea operei eminesciene, meticolosul cercetător dezvăluie câteva ediții necunoscute, pe care le prezintă în descrieri amănunțite, contestă o serie de afirmații eronate și aduce unele completări utile la bibliografia poetului, deshumând o variantă a *Luceafărului*, necunoscută istoricilor și criticilor literari.

Ar fi o mare nedreptate să nu amintim pentru cititorii din stânga Prutului că reputatul profesor și savant a fost un adevărat prieten al basarabenilor, a iubit Basarabia din copilărie. În decembrie 1964, în baza unui acord care se stabilise între Universitatea din Iași și cea din Chișinău, a făcut parte din prima delegație din România, care a venit în Republica Moldova în anii regimului sovietic. Timp de două săptămâni a ținut mai multe comunicări și conferințe științifice studenților și profesorilor din Chișinău și Bălți, le-a vorbit despre oamenii de cultură din România ori pe teme de specialitate, a vizitat Orheiul Vechi, Criuleni, Tighina, Tiraspolul, Odesa, Cetatea Albă. După 1989 a vizitat Cahulul, Soroca, Edinețul și alte localități din Basarabia. Tot atunci s-a împrietenit cu fostul decan al Facultății de Filologie de la Universitate, istoricul literar Ion Osadcenco și cu criticul literar Vasile Badiu, cu amândoi a avut foarte bune legături prietenești. Dacă vine vorba de prieteni, trebuie să menționez că în ultimii 10-15 ani de viață i-a fost alături până în ultima clipă colegul și bunul său prieten, basarabeianul, prof. dr. Ion Bergia, fondatorul și coordonatorul revistei ieșene *Dor de Basarabia*, care i-a dedicat drept omagiu o ediție specială de revistă (vezi nr. 40 din februarie 2014).

Nu ar fi corect dacă nu aş aminti şi despre atitudinea civică a distinsului savant, când Republica Moldova a revenit la grafia latină. Domnia Sa, ca specialist, şi-a exprimat obiectiv opinia (a fost de partea lingviştilor chişinăuieni), a promovat adevărul ştiinţific, combătând cu argumente forte demagogia şi minciuna.

În ciuda vârstei înaintate, a rămas cu sufletul tânăr până la adânci bătrâneţe. Fiind întrebat într-un interviu care-i secretul longevităţii, a răspuns prompt că munca e cel mai bun stimulent pentru lungirea zilelor şi mai cu seamă munca intelectuală, care îl ţine pe om în formă. Nu trebuie să lăsăm creierul să lenevească, să-i dăm hrană mereu şi să nu-l lipsim de tot ce-i frumos. Să ne îmbogăţim prin literatură şi artă, care ne ajută să accedem la dumnezeire. Oamenii care nu au ocazia să muncească mor repede. Cine munceşte, fie fizic, fie intelectual, este bogat şi e băgat în seamă de Dumnezeu, care zice: „Stai, măi, că omul acesta are de lucru, să-l mai lăsăm să lucreze!”

Adio, iubite profesor **GAVRIL ISTRATE!**

TEODOR COTELNIC
Institutul de Filologie
(Chişinău)